

**Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Katedra mezinárodního práva**

Mgr. Pavel Bureš

Lidská práva v mezinárodním trestním řízení

Disertační práce

Školitel:

Prof. JUDr. Pavel Šturma, Dr.Sc.

Praha 2011

Resumé

Rychlý rozvoj mezinárodního práva trestního ve druhé polovině 20. století a zejména v jeho závěru s sebou přinesl i nárůst mezinárodních trestních soudních orgánů a tím i mohutný rozvoj procesních norem, které určují působnost a činnost těchto orgánů, ale také specifikují procesní postavení jednotlivců (osob podezřelých, obviněných či obětí).

Předkládaná práce se zaměřuje na jeden z aspektů procesního postavení těchto osob, a to jejich procesními zárukami, lidskými právy v mezinárodním trestním řízení. Lidská práva v mezinárodním trestním řízení (řízení před Mezinárodním trestním soudem) jsou rovněž analyzována na pozadí právních úprav poválečných trestních tribunálů a *ad hoc* tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu a jejich judikatury. Hypotézou práce je ukázat, že právní úprava ochrany procesních záruk v řízení před Mezinárodním trestním soudem (MTS, Soud), zřízeným Římským Statutem v roce 1998, je obsahově popracovanější a dokonalejší, než tomu je u *ad hoc* trestních tribunálů a mnohdy jde dále i než mezinárodní univerzální či regionální instrumenty lidských práv.

Práce je rozčleněna do pěti částí, přičemž první dvě plní funkci teoretického úvodu a vlastní analytická část je obsažena v následujících třech.

První část představuje *Fenomén lidských práv v mezinárodním právu trestním* a zvláště pak mezinárodním trestním řízení. Jestliže totiž mezinárodní právo lidských práv a mezinárodní právo trestní jsou samostatnými odvětvími mezinárodního práva, lze přesto mezi nimi najít dvě základní styčné plochy. První se projevuje v oblasti hmotněprávních ustanovení mezinárodního práva trestního, když závažná porušení mezinárodního práva lidských práv daly vzniknout skutkovým podstatám zločinů podle mezinárodního práva. Druhý projev interference je v oblasti mezinárodního trestního řízení, v rámci něhož jsou osobě podezřelé, obviněné, obžalované či obětí poskytnuty a zaručeny lidská práva – procesní záruky, přičemž jejich realizace se děje v rámci procesního rámce mezinárodního trestního řízení, které je však inspirováno dvěma národními modely – akuzačním a inkvizičním.

Druhá část se věnuje základnímu konceptu lidských práv v mezinárodním trestním řízení, kterým je *Právo na spravedlivý proces* a jeho jednotlivé projevy – *zásady mezinárodního trestního řízení*. Tato část, stále ještě funkcí teoretický úvod,

představuje pojem práva na spravedlivý proces ve své celistvosti, tak jak je chápán a upraven v rámci mezinárodního trestního řízení, na pozadí jeho projevů, zásad – zásady rovnosti zbraní, zásady presumpce nevinny, zásady *ne bis in idem*, zásady legality a zásady nestrannosti a nezávislosti soudu. Při analýze jednotlivých prvků se vychází z právní úpravy řízení před *ad hoc* tribunály a především Mezinárodním trestním soudem za podpory judikatury těchto tribunálů a rovněž judikatorní praxe Evropského soudu pro lidská práva.

Část třetí již představuje *Lidská práva v průběhu vyšetřování* vedeném žalobcem Mezinárodního trestního soudu. Analyticky zpracovává příslušná ustanovení Statutu MTS, která se věnují procesním zárukám v průběhu vyšetřování. Zajímavou novinkou, kterou Římský Statut přinesl je totiž tzv. dvojstupňovitost lidských práv v průběhů vyšetřování. Ta vychází ze skutečnosti, že Statut (čl. 55) rozlišuje dva obsahové stupně procesních záruk – první, základní jsou lidská práva všech osob v průběhu vyšetřování, druhý jsou procesní záruky osoby podezřelé. V rámci stupně prvního se objevují základní záruky – právo nevypovídat, právo nebýt vystaven nátlaku, právo na tlumočníka a právo nebýt svévolně zatčen či zbaven osobní svobody. Přesto, že se jedná o procesní záruky běžně uvedené v mezinárodních lidskoprávních instrumentech povahy univerzální (Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech) i regionální (Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách, Americká úmluva o lidských právech, Africká charta o lidských právech a právech národů) či ve statutech *ad hoc* tribunálů, hlavním a novým přínosem úpravy Statutu MTS je skutečnost, že se tato lidská práva vztahují na všechny osoby, vůči nimž orgány Soudu působí. Detailní rozbor jednotlivých procesních záruk tohoto prvního stupně rovněž ukázal, že zajišťují vyšší standard ochrany lidských práv, než je tomu u zmíněných mezinárodních lidskoprávních instrumentů. Příkladem může být právo na tlumočníka, které se během vyšetřování realizuje tehdy, pokud dotyčná osoba *plně* nerozumí jazyku Soudu, resp. jím *plně* nehovoří.

Také u druhé stupně procesních práv, který se vztahuje na osobu podezřelou je zřejmý vyšší standard ochrany procesních záruk. Týká se to jak samotného práva podezřelého být upozorněn na to, že je podezřelý ze spáchání zločinů spadajících do jurisdikce Soudu, což v mezinárodních lidskoprávních instrumentech *explicite* nevystupuje, tak i dalších procesních záruk osoby podezřelé – právo odepřít výpověď, právo zvolit si obhájce a právo na jeho přítomnost při výslechu.

Čtvrtá část práce analyzuje *Lidská práva osoby v průběhu hlavního líčení*. Je vystavena na rozboru čl. 67 Statutu. Ten je sice v základním znění převzat z čl. 14 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, nicméně je na mnohých místech doplněn a obsahově prohlouben. Všechna rozebíraná práva jsou stavebními prvky konceptu práva na spravedlivý proces, který se v průběhu hlavního líčení materializuje především do zásady rovnosti zbraní. V rámci této zásady došlo také k podstatným přínosům Římského Statutu. Příkladem je rovné procesní postavení svědků obžaloby a obhajoby a především ustanovení o právu obviněného na poskytnutí důkazů od obžaloby, svědčí-li tyto o nevině obviněného nebo by mohly být posuzovány jako polehčující okolnost. Vysoký standard ochrany lidských práv obviněného je zajištěn i četnými ustanoveními Procesního a důkazního řádu Soudu.

Část pátá se věnuje *Postavení oběti v mezinárodním trestním řízení*. Přibližuje nejprve její procesní status před *ad hoc* tribunály, kde vystupovala pouze jako svědek obžaloby bez jakýchkoliv procesních práv a záruk. Ve Statutu MTS je však oběti přiznáno právo účastnit se řízení před MTS a předkládat Soudu, jsou-li její zájmy dotčeny své názory. V této části jsou představeny jednotlivé typy řízení, kterých se oběť může se souhlasem Soudu účastnit a jednotlivé modality její účasti. Modality účasti oběti stanoví Soud vždy v souladu s právy obviněného a v souladu se zásadou spravedlivého a nestranného řízení. Samotná skutečnost, že se oběti mohou přímo účastnit řízení před MTS představuje vyšší standard ochrany lidských práv. Tento je navíc potvrzen četnou judikaturou Soudu, který navzdory obavám žalobce o průtazích řízení, v mnohých případech účast obětí povolil.

Detailní analýza procesních práv osob během vyšetřování, obviněného v průběhu hlavního líčení i obětí pro celé mezinárodní trestní řízení potvrdila, že ustanovení Statutu MTS zaručují vyšší standard ochrany těchto práv, než tomu je u *ad hoc* trestních tribunálů, resp. mezinárodních lidskoprávních instrumentů univerzální povahy.